

Ks. Krzysztof BARDSKI

UCZEŃ CHRYSYTA – GŁOSICIEL EWANGELII

Obrazy biblijne w starożytnych i średniowiecznych interpretacjach

Treść: 1. Trąby Jerycha; 2. Rydwan Izraela i jeździec; 3. Koła Bożego tronu; 4. Włosy proroka Habakuka; 5. Odwiązane osłę; 6. Jeździec na białym koniu; 7. Osła szczęka Samsona; Konkluzja.

Współczesna egzegeza biblijna stara się dotrzeć do pierwotnego przesłania Pisma Świętego, stosując metody właściwe naukowej interpretacji tekstu. W starożytności jednak i w średniowieczu często podchodzono do Biblii w zupełnie inny sposób. Motywy literackie, pojawiające się na jej kartach były traktowane jako znaki wskazujące na zgoła inne rzeczywistości, niż te, które leżały w zamyśle autora. Była to swoista aktualizacja, mająca na celu duchowy pożytek odbiorcy tekstu biblijnego. Taka metoda interpretacji zwana była duchową, alegoryczną lub mistyczną, obecnie zaś używa się raczej określeń symboliczna lub ponaddosłowna.

W niniejszym artykule przyjrzymy się wybranym skojarzeniom siedmiu epizodów biblijnych z ideą ucznia Chrystusa jako głosiciela Ewangelii. Spośród licznych aktualizacji wybraliśmy te, których dynamiczny i wieloaspektowy charakter może okazać się inspirujący również dla człowieka współczesnego.

1. Trąby Jerycha

Opis zdobycia przez Izraelitów pierwszego miasta Ziemi Obiecanej, zawiera epizod o trąbach, w które mieli dąć kapłani, podczas gdy lud siedmiokrotnie, przez siedem dni obchodził miasto (Joz 6,4). Siódmego dnia, pod wpływem dźwięku trąb i okrzyku wzniesionego przez Izraelitów, runęły mury miasta, które następnie zostało obrócone w perzynę.

Wydarzenie to, poza wymiarem historycznym, było dla Izydora z Sewilli (+636), Rabana Maura (+856) i Garniera z Langres (+ok.1225) symbolem głoszenia Ewangelii. Kapłani dmący w trąby oznaczają świętych głosicieli Słowa Bożego, natomiast mury Jerycha to zatwardziałe i niedostępne serca tych, którzy nie chcą przyjąć Dobrej Nowiny¹

¹ Por. RABAN MAUR, *Commentaria in Librum Josue*, ad loc. (powołuje się na Izydora z Sewilli); PL 108,1021D-1022A; GARNIER Z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,877.

Ta interpretacja wpisuje się w szerokie uniwersum symboliczne średniowiecznej zbiorowej wyobraźni chrześcijaństwa. Trąba lub róg (hebr. *szofar*) oznacza Pismo święte. Ta metafora muzyczna wspaniale ilustruje naturę Słowa Bożego. Podobnie jak instrument potrzebuje muzyka, by wydać dźwięk, tak samo tekst Biblii potrzebuje tego, kto na nim gra. Jedne interpretacje wskazują na Boga jako na wirtuoza sprawiającego, że melodia Słowa rozbrzmiewa w ludzkim sercu. Inne zaś podkreślają aspekt ludzki: Słowo Boże wtedy rozbrzmiewa z mocą, gdy głoszą je święci kaznodzieje. Stąd też właśnie kapłani, należący do pokolenia Lewiego, powołanego przez Boga do pełnienia posługi ofiarniczej w starożytnym Izraelu, byli tymi, którzy mieli dąć w trąby. W Kościele zaś ci, którzy zwiastują Ewangelią, mają również cechować się szczególną świętością życia.

Kapłani dmący w trąby kroczą na czele całego zgromadzenia Izraela, poprzedzając niosących Arkę Przymierza, świadczącą o obecności Boga. Podobnie głosiciele Ewangelii prowadzą Kościół, we wnętrzu którego jest obecny sam Chrystus.

Oblężenie Jerycha ma miejsce wkrótce po przejściu Jordanu, jako pierwszy akt podboju Ziemi Obiecanej, tak samo głoszenie Ewangelii jest pierwszym aktem, wprowadzającym Kościół tam, gdzie dotąd był nieobecny. Cała sceneria epizodu wskazuje na ruch, dynamizm. Grając na trąbach, całe zgromadzenie Izraela znajduje się w ruchu, co ilustruje pochod Kościoła zwiastującego Dobrą Nowinę.

Zauważmy też, że aby runęły mury, nie wystarczy sam dźwięk trąb. Całe zgromadzenie ma wznieść okrzyk (Joz 6,5), co może sugerować, iż w dziele głoszenia nie wystarczy sam tekst Biblii. Konieczne jest osobiste zaangażowanie.

Z drugiej strony mamy potężne, niezwykłe i budzące grozę mury, których o własnych siłach Izraelici nie byliby w stanie przemóc. We wczesnochrześcijańskiej alegorystyce Jerycho symbolizowało świat, zwłaszcza ten świat, obcy Bogu, pogrążony w grzechu i poddany władzy szatana, którego może oznaczać władca miasta (Joz 6,2). Mur grzechu i zatwardziałości serca odgradza duchowe Jerycho od aktywnej obecności Boga i utrudnia Jego działanie. Tworzy przestrzeń zła, wewnątrz której panują prawa przeciwne Bogu. Jest jakby przeciwnością Państwa Bożego, *Civitas Dei*. Dlatego też jego totalne zniszczenie, podobnie jak los mający spotkać Jerycho (Joz 6,17), jest konieczne. Należy zresztą pamiętać, że cały podbój ziemi Kanaan, wraz z całym okrucieństwem, z jakim Izraelici mieli odnosić się do mieszkających tam ludów, odczytywany był jako wielki symbol walki z grzechem i śmiercią, pod wodzą Jozuego, będącego typem Chrystusa²

Jedynymi mieszkańcami Jerycha, którzy zostali uratowani, była nierządnicą Rahab wraz ze swoją rodziną, gdyż ona ukryła zwiadowców Żydowskich a w dniu zdobycia miasta wywiesiła u okna purpurową wstążkę (Joz 2,18). Wstążka ta, dzięki kolorowi przypominającemu krew, kojarzyła się starożytnym interpretatorom z męką Chrystusa. To właśnie jego cierpienie i śmierć za grzeszników sprawia, że zostają oni wybawieni z przeklętego miasta i mogą zamieszkać wewnątrz Izraela, czyli Kościoła (Joz 6,25).

Podobnie jednak jak miasto Jerycho zostało zburzone dzięki trąbom Izraelitów, inne miasto, wzniesione na Syjonie, zostanie odbudowane dźwiękiem rogu (*szofar*).

² W jęz. łacińskim Jozue brzmi tak samo jak Jezus.

"Zadmijcie w róg na Syjonie" - zawoła prorok Izajasz. Jego słowa tradycja chrześcijańska również odnosiła do tajemnicy zwiastowania Ewangelii³, która nie tylko ma burzyć *civitas peccatorum*, ale i budować *civitas Dei*, które wciąż potrzebuje nawrócenia i odnowy.

2. Rydwan Izraela i jeździec

Cykl o proroku Eliaszu kończy scena wniebowstąpienia proroka na ognistym rydwanie, opisana w 2Krl 2. Inspirowała ona licznych artystów - przypomnijmy chociażby płaskorzeźby na wrotach rzymskiego kościoła św. Sabiny jak również twórców średniowiecznych alegorii.

Eliasz, jako pierwowzór proroka, stanowił również wzór głosiciela Dobrej Nowiny. Podobnie jak Eliasz, każdy uczeń Chrystusa może zostać nazwany słowami Elizeusza "Rydwanem Izraela i jego jeźdźcem" (2Krl 2,12).

Starotestamentalny Izrael prefiguruje Kościół, który posłany jest, by zwiastować Ewangelię na krańcach świata. Rolę zarówno rydwanu, jak i jeźdźcy, w sposób symboliczny Grzegorz Wielki (+604), a za nim Klaudiusz z Turynu (+827) przypisywali uczniom, głoszącym Ewangelię⁴. Obraz rydwanu zawiera w sobie dynamikę właściwą posłaniu misyjnemu.

Niektórzy komentatorzy, w oparciu o wymiar liczbowy, widzą w obrazie kwadrygi symbol czterech Ewangelii (cztery konie). Głosiciel słowa Bożego jest zatem sprawnym woźnicą kwadrygi Pisma Świętego⁵, zdolnym dotrzeć aż na krańce świata.

Według innych tradycji, woźnicą rydwanu jest sam Chrystus, podczas gdy głosiciele symbolizują konie, ciągnące kwadrygę. Sięgając zaś do mitologicznego obrazu Heliosa, przedstawianego jako woźnica słonecznej kwadrygi, często przedstawianego na mozaikach pośrodku koła znaków zodiaku, w duchu chrześcijańskim odczytywano go jako symbol Jezusa.

3. Koła Bożego tronu

Symbol skorelowany z przedstawionym powyżej, znajdujemy w Księdze Daniela. Jednym z elementów wizji proroka jest obraz tronu Boga: "Tron Jego był z ognistych płomieni, jego koła z płonącego ognia" (Dn 7,9).

Grzegorz Wielki, a za nim Garnier z Langres postrzegają w kołach tronu symbol głosicieli Ewangelii⁶. Interpretacja ta kładzie nacisk na szereg charakterystyk właści-

³ Por. GARNIER Z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,1069; FILIP Z HARTWENG, PL 203,976; ALKUIŃ, PL 100,1135.

⁴ Por. GRZEGORZ WIELKI, *Homiliae in Ezechielem*, 9,15; PL 76,1052B-C; KLAUDIUSZ Z TURYN (Pseudo Eucheriusz), *Commentarii in libros Regum*, 14; PL 50,1182B.

⁵ Por. GARNIER Z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,871.

⁶ Por. GRZEGORZ WIELKI, *Homiliae in Ezechielem*, 5,11; PL 76,825A; GARNIER Z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,1041.

wych misji zwiastowania Dobrej Nowiny. Po pierwsze, koło jest tym elementem tronu, który jest w ciągłym ruchu, co wskazuje na dynamizm głoszenia. Po drugie, są to koła ogniste, płomień zaś symbolizuje żarliwą miłość⁷, która jest motywem ewangelizacyjnej posługi. Po trzecie, podobnie jak tron stanowi miejsce obecności Boga, tak i głosicielom została powierzona misja niesienia Bożej obecności.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że również w tradycji hebrajskiej kontemplacja Bożego tronu, zarówno opisanego w Dn 7, jak i Ez 1, stanowi szczyt mistycznego zjednoczenia z Wszechmogącym. Symbolika kół rydwanu jest jednak w hebrajskiej tradycji *merhawa* zupełnie inna.

4. Włosy proroka Habakuka

Księga Daniela kończy się epizodem o proroku Habakuku, który przybywa do jaskini lwów, by nakarmić znajdującego się tam Daniela. Podróż Habakuka dokonuje się w niesamowity sposób: zostaje za włosy przeniesiony przez anioła z Judei do Babilonii.

W kluczu duchowej typologii, Habakuk, jak i inni prorocy Starego Testamentu, symbolizuje Chrystusa, który przybywa, by karmić nas swoim słowem. Dzieje zbawienia rozpoczęły się w Ziemi Świętej, lecz ich zakres obejmuje wszystkich ludzi, dlatego też Habakuk zostaje poniesiony z Judei do Babilonii, która symbolizuje świat, zwłaszcza w wymiarze grzechu i nieposłuszeństwa Bogu. Włosami zaś Chrystusa są Jego uczniowie, głoszący Ewangelię⁸. To dzięki nim jest On w stanie dotrzeć nawet do wnętrza jaskini lwów, oznaczającej ludzką pychę i ciemność niewiary, aby nakarmić słowem tych, których Bóg umiłował (Daniel).

Symbolika włosów jako świętych uczniów Chrystusa została wyprowadzona z opisu ciała Oblubienicy w *Pieśni nad Pieśniami* i wynika z pawłowej metafory Kościoła jako ciała, którego głową jest Chrystus. Włosy są bowiem tymi elementami ciała, które znajdują się najbliżej głowy, bezpośrednio z niej wyrastają. Liczba ich jest też niezliczona, podobnie jak ilość uczniów, głoszących Ewangelię. To dzięki nim Chrystus, w obrazie Habakuka, przybywa do tych, którzy są zgłodniali Jego Słowa.

5. Odwiązane osłę

Jednym z epizodów ewangelicznych, ilustrujących w sposób symboliczny postugę głoszenia Słowa Bożego, jest scena poprzedzająca Ostatnią Wieczerzę. W Ewangelii Marka czytamy: "(uczniowie) poszli i znaleźli osłę przywiązane do drzwi z zewnątrz, na ulicy. Odwiązali je" (Mk 11,4).

Hajmon z Auxerre (+855), Garnier z Langres oraz nieznan autor komentarza do Ewangelii Marka, przypisywanego Hieronimowi, widzą w obrazie uczniów wszyst-

⁷ Por. EUCHERIUSZ z LIONU, *Formulae spiritalis intelligentiae*, 7; CSEL 31,42-43 (W wydaniu C. Wotke, zawierającym krótszą wersję dzieła Eucherusza, znajdujemy jedynie symboliczne odniesienie ognia do miłości. W wersji rozszerzonej PL 50,761 został dodany omawiany przez nas werset).

⁸ Por. GARNIER z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,885B.

kich głosicieli Ewangelii. Idą oni do ludzi związanych przez szatana i znajdujących się poza Kościołem, jak ów osioł przywiązany do drzwi, na zewnątrz⁹ Dzięki głoszonemu słowu uwalniają ich z niewoli szatana i grzechu i wprowadzają do wspólnoty Ludu Bożego, aby i oni stali się nosicielami Chrystusa, jak osioł Niedzieli Palmowej.

Interpretacja ta kładzie nacisk na kondycję adresata głoszonego słowa, odwołując się do symboliki osła, która również w kontekście współczesnych skojarzeń ma charakter pejoratywny. Natomiast czynność zwiastowania Dobrej Nowiny polega na uwolnieniu i przyprowadzeniu do Chrystusa, obecnego we wnętrzu Kościoła.

6. Jeździec na białym koniu

Apokalipsa jest jedną z najbogatszych w symbole ksiąg biblijnych. Wiele z tych symboli niesie sens głębszy zamierzony przez autora, tradycja jednak również innym motywom literackim księgi nadała wielorakie znaczenia ponaddosłowne.

Biały koń pierwszego z jeźdźców Apokalipsy (Ap 6,2) zazwyczaj kojarzony był w sposób negatywny. Wystarczy spojrzeć na budzące grozę ryciny Dürera. Tymczasem Wiktoryn z Petawium (+304) i Prymazjusz z Hadrumetum (VI w.) postrzegali w dosiadającym go jeźdźcu obraz Chrystusa, zaś w symbolu konia – głosiciela, który przemierza świat, zwiastując Dobrą Nowinę¹⁰ Chrystus dosiada on białego konia. Kolor ten symbolizuje niewinność, a więc zerwanie z grzechem, oraz czystość obmycia chrzcielniczego, ku któremu prowadzi posługa ewangelizacji.

W rękę jeźdźca znajduje się łuk, który również w innych miejscach Biblii interpretowany był duchowo jako Pismo Święte, którego głoszenie, jak ostre strzały, trafia prosto w serce, raniąc miłością, w myśl duchowej interpretacji Pnp 2,5 (w tłumaczeniu Wulgaty: *jestem zraniona miłością*).

Niektórzy interpretatorzy, rozwijając symbolikę Pisma Św. jako łuku, poszli bardzo daleko. Drzewce łuku, dzięki surowości przykazań, oznaczało Stary Testament, cięciwa zaś, która posyła strzały nauki przepojonej miłością - to Nowy Testament.

7. Ośła szczęka Samsona

Ostatnia interpretacja, którą pozostawiliśmy na zakończenie ze względu na jej nieco komiczny charakter, dotyczy epizodu z Księgi Sędziów. W Sdz 15,16 czytamy, że Samson rozgromił Filistynów przy pomocy oślej szczęki.

Samson oczywiście jest typem Chrystusa. Dzięki swojej misji, a zwłaszcza jej kulminacji w Misterium Paschalnym, pokonuje on szatana, którego symbolizują w Starym Testamencie ludy wrogie Izraelitom. Narzędziem, przy pomocy którego dokonuje się zwy-

⁹ Por. PS-HIERONIM, *Commentarius in Marcum*, ad loc., PL 30,621B; HAJMON Z AUXERRE (Pseudo Hajmon z Halberstadt), *Homolia 63. Dominica Palmarum*; PL 118,355A-B. GARNIER Z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,965

¹⁰ Por. WIKTORYN Z PETAWIUM, *Scholia in Apocalypsin*, ad loc., PL 5,328D-329A; PRYMAZJUSZ Z HADRUMETUM, *Commentaria in Apocalypsin*, ad loc., PL 68,836A.

cięstwo Samsona, jest ośła szczęka. Zwycięstwo zaś Chrystusa dokonuje się na przestrzeni historii dzięki głoszeniu Ewangelii przez Jego uczniów, którzy kryją się w symbolu oślej szczęki. W ten sposób dokonali aktualizacji tekstu biblijnego Raban Maur i Garnier z Langres¹¹ Szczęka bowiem kojarzy się z narządami mowy, a więc również z głoszeniem Słowa Bożego. A że jest to ośła szczęka, oznacza, że nauka zwiastowana przez uczniów Jezusa nie jest ich własną mądrością, ale głupstwem i zgorzeniem krzyża (1Kor 1,17-21).

Konkluzja

Odczytanie tekstu biblijnego, jakie zostało zaprezentowane w niniejszym artykule, może wydawać się naciąganą nadinterpretacją. Czy można w ten sposób interpretować Biblię? Czy nie uwłacza to godności tekstu natchnionego i nie fałszuje oryginalnego, pierwotnego przesłania Biblii?

Pytania te są jak najbardziej zasadne i nie można ich lekceważyć. Oczywiście, sens zamierzony przez autorów natchnionych i wynikający z odczytania tekstu biblijnego w jego kontekście historycznym jest fundamentem, na którym wszelkie dalsze interpretacje powinny się opierać, zgodnie ze słowami Tomasza z Akwinu: *Omnes sensus fundentur super unum, scilicet litteralem* (wszystkie sensy Pisma św. powinny opierać się na jednym, mianowicie dosłownym)¹² Niemniej jednak bogactwo znaczeń ponaddosłownych, które fantazyjnie ukształtowała starożytna i średniowieczna tradycja medytacji nad tekstem biblijnym, należy do skarbcza chrześcijaństwa, które być może właśnie w dzisiejszej epoce obrazu ma szansę inspirować nas do głębszego przeżywania naszej wiary.

THE DISCIPLE OF CHRIST – PREACHER OF THE GOOD NEWS

Biblical images in ancient and medieval interpretations

Summary

The tradition of the spiritual or allegorical reading of Scripture is an important part of the ancient and medieval heritage of the Christian actualization of the Bible. The article presents selected interpretations of the Church Fathers and medieval authors connected with the idea of the disciple of Christ as preacher of the Gospel, namely: 1. The horns of Jericho; 2. The chariot of Israel and its rider; 3. The wheels of God's throne; 4. The hairs of the prophet Habakkuk; 5. The untied colt; 6. The rider on a white horse; 7. The jawbone of an ass.

Słowa kluczowe: *symbolizm, uczeń Chrystusa, interpretacje Biblii, ewangelizacja, tradycja Kościoła, patrystyka, alegoria.*

Keywords: *symbolism, disciple of Christ, interpretation of Scripture, evangelisation, tradition of the Church, patrology, allegory.*

¹¹ Por. RABAN MAUR, *Commentaria in Librum Iudicum*, 18; PL 108,1193D-1194B; GARNIER Z LANGRES, *Allegoriae totius Scripturae*, PL 112,997B.

¹² TOMASZ Z AKWINU, *Summa theologica*, I, 1, 10 ad 1.